К. Харламповичъ — Къ исторіи западно-русскаго просвѣщенія. — Виленская братская школа въ первые полвѣка ея существованія (Литовскія епархіальныя вѣдомости, 1897, N 16—22).

Вильно було завсїди центром просьвіти західньої Руси. Католицька катедральна школа істнувала тут ще від кінця XIV ст. або початку XV. В XVI ст. появили ся тут і иньші школи католицькі і протестантські. Першою православною школою, коли не рахувати церковних, була братська школа, заснована коло 1585 р. нововідкритим (1584 р.) братством. Для сеї школи в 1586 р. була видана у Вильні славянська граматика (зберегло ся лише два екземплярі сеї книги — в Перемишлї та в Петербурзї в Обществѣ любителей древней письменности). Зразу в сїй школї працювали брати Степан і Лаврентий Зизанії; останнїй, звістний під своїм призвищем — Тустановський, видав кілька підручників: „Грамматику словенскую“ (1596 р.), „Науку къ читаню и разумѣню письма словенскаго“ (теж 1596 р.) і иньші. Потім братська школа терпіла ріжні неприємности і насильства від єзуїтів, уніятів, маґістрату і не мала гарних учителїв. Але відколи на чолї школи стали звістні тодї богослови і писателї Леонтий Карпович, Мелетий Смотрицький і Йосиф Бобрикович, братська школа мала велике значінє і материяльну силу. Її вчителї писали чимало творів, що й друкували ся у братській друкарнї. Особливо процвитала школа до 1635 р. В кінцї статї автор доповняє надруковані перше звістки про Виленську братську школу, вказуючи на один важний для історії тої школи документ — се виданий 1596 р. у Вильнї диальоґ патр. Мелетия Пигаса — *Διάλογος Ὀρθοδόξος*. Ся книга, бачить ся, не звістна бібліоґрафам і одинокий звістний екземпляр її зберегає ся у Британському музеї (вказівку на сю книгу автор найшов у виданю Емиля Леґрана: Bibliographie Hellenique ou description raisonnee des ouvrages publiés en grec par des grecs aux XV et XIII siècles. T. II. Paris, 1888, N. 218). Із присьвяти сього Диальоґа видно, що видавцї сеї книги називають себе студентами Виленської братської академії (назва братської школи академиєю в иньших документах того часу не трафляє ся) і що ректором сеї Виленської школи був звістний Кирил Лукаріс, потім патриарх александрийський і константинопольський.

В додатку до статї подано кілька шкільних промов і проповідей, вибраних із збірника Київо-Софійської бібліотеки. *Ю. С.*

Władysław Łoziński — Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku. Architektura i rzeźba. Львів, 1898, ст. III+228, вел. 8°, 103 рисунки в текстї.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

Праця ся написана переважно на підставі архівальних записок, і лише дуже мало помагав собі автор друкованими історіями Львова Юзефовича, Зубрицького і ин. В передмові він каже, що працюючи першим на полї історії львівської штуки знеохочувавсь браком помічних праць, але уважає своїм обовязком опублїкувати архивальні записки, поки ще не пропали ті памятки, про які вони говорять.

Памятки ґрупує автор коло імен їх творців, так як записані вони в архиві. Як в титулї зазначено, так іде і в книжцї: архитектура, потім різьба, і се подїлено на церковну і сьвітську. Автор розпочинає іменем архитекта Нїмця, Дорінґа, що на гадку Зїморовича будував вірменську катедру і церков св. Юра, а вмер коло 1384. Дальше йде довгий ряд імен майстрів — нїчого одначе по них не лишалось з виїмкою фраґменту старого ратуша з написаним іменем майстра Блєхера; тай сам фраґмент вже пропав. Імя сего Блєхера згадує ся в історії будови латинської катедри, що мала трох майстрів будови: Ґонзаґе (очевидно імя перекручене), Ґром і Блєхер; останнїй закінчив будову 1493 р. Майже цїле столїтє тягнулась будова, бо перший будівничий Ґонзаґе викінчив презбітеріум ще 1404 р. Автор догадує ся, що катедра перед пожежою 1527 мусїла виглядати величаво, мала дзвіницю і правдоподібно камяні різьби, але дуже незначні і прості, бо в сучасних архивальних записках нема нїякої згадки про се. Ся простота в стилю мала-б з'явитись під впливом вроцлавських взорів. Катедра — се одинока памятка ґотики у Львові; всї иньші пропали — згоріли, між ними і руська церков Божої Матери.

Разом з ґотицькими будовами зникають і імена нїмецьких майстрів, їх місце заберають Італїянцї і розцвитає ренесанс. Але майстрів його не легко дошукати ся в книгах архива, а то з тої причини, що майстри записані там не з їх власними іменами, а з цеховими, наданими по вступленю до цеху. Цех мулярський заложено 1572 р. здаєть ся головно для того, щоб погодити місцевих майстрів з прихожими Італїянцями; засновав його Петро Касальмаро Італїянець і кілька львівських майстрів мулярів і каменярів (назви сї давали ся зарівно ремісникам, як і артистам — різьбарам і архитектам). Першим найдавнїйшим майстром з доби ренесансу уважає д. Лозинський Петра Італїянця (Petrus Murator Italus), творця давної Волоської церкви. Але будова ся згоріла 1571 р., через те про талант Петра Італїянця не можна нїчого сказати. Його роботою признає д. Л. дім при ул. Вірменській ч. 20, і правдоподібно також дім при ул. Ґродзїцких з датою на порталї 1555, колись власність Станцля Шольца. Між иньшими будівничими того часу згаданий Швайцарець Петро прозваний Красовским, він будував вежу при Волоській церкві, що завалилась перед укінченєм, брав участь в будові церкви Трех Сьвятителїв, будував вежу при вірменській катедрі, що згоріла 1778,

hrushevsky.nbuv.gov.ua

і дім Анчевского (ринок N 4). За тим іде імя Павла Щасливого, що будував божницю „Золотої Рози“ (в подвірю при ул. Сербській).

В останнїх роках XVI і на початку XVII віка з'явились всї що найкрасші будови давного Львова: вежа Корнякта (Волоської церкви), Волоська церков, Трех Сьвятителїв, костели — Бернардинський, Бенедиктинок, каплиці Боімів і Кампянів і приватні сьвітські будови: дім Корнякта, Бандінелї й ин. Найважнїйші імена, що виступають в тім часї, се Петра Барбона і Павла Римлянина. Оба вони Італїянцї, перший будував Корняктівську вежу (Geschichte der Renaissance in Italien) що її Буркгарт називає „найблагороднїйшою ренесансовою вежою“, і дім Константина Корнякта в ринку. Другий, Павло Римлянин був майстром Волоської церкви, але лише з разу: 1597 р. Ставропіґійське братство бере ще другого майстра Войтїха Капіноса, а 1598 р., коли приходить третій будівничий Амврозий Прихильний, Павло Римлянин покидає зовсїм роботу. Автор висловляє тут жаль, що нїхто з архитектів не зладив фахового опису тої найкрасшої львівської сьвятинї, сам же з браку фахової компетенциї може подати лише характеристику що до стилю й естетики. Иньша будова, що вийшла з під руки Павла Римлянина, се костел Бернардинів, а як видно з його тестаменту — і костел та монастир Бенедиктинок.

З тої найлїпшої епохи львівського будівництва не лишило ся зовсїм публичних сьвітських будинків, а з арсеналу Річи Посполитої вартий уваги лише сам портал, та й тут найлїпшу його окрасу: статую св. Михаїла львівські археольоґи зняли з верху і сховали до міського музея.

В дальшім роздїлї йдуть імена другорядних архитектів Італїянцїв з тих же часів і названі та описані сьвітські будови, що лучать ся з тими іменами, як: дім Вольфа Шольца, Бандінелї (оба в ринку), Пінноці (при Вірменській ул.), Дибовіцкого (ринок), Ізаровича (ул. Руська), дім ч. 19 при Бляхарській ул., та опис внутрішнїх різьб в деяких домах.

На тім замикає автор опис памяток архитектури, з черги наступає різьба. Тут меньше імен, а до багатьох з них лише на здогад можна привязати певні утвори різьби. Різьбар Van Hutte мав би бути автором памятника познанського епіскопа Чарнковского, також бронзового памятника котрогось з Бучацких в львівській катедрі і ин. Так само і з різьбарем Генриком Горстом: самі здогади. Він мав бути автором монументів Сєнявских в Бережанах і декотрих нагробників в костелї Домінїканів у Львові. Майстер Ян Тревалий є автором гробового памятника в Коросні, а також працював над декорацийними різьбами каплиці Боімів. Осібний роздїл присьвячує автор різбленим з каменя престолам. Один з них

hrushevsky.nbuv.gov.ua

має підпис Яна Бялого; иньші престоли, як: Запалїнський, Шольцовский, св. Магдалини можуть бути на здогад автора утворами Альберта Келяра. Всї ті памятки характеризує автор словами: автори їх були славні майстри, але цехові. Роботи львівських майстрів-різьбарів виходили далеко поза Львів; границю добре означає материял уживаний до різьби: се переважно алябастер ясний і темний.

Каплицю Боімів автор уважає найбогатшою памяткою церковної декорацийної різьби і подає дуже докладний, деталїчний опис сеї каплиці. Чия се робота — не знати, певне лише се, що різьби з мармора і алябастра робив вроцлавський майстер Ян Пфістер. Каплиця тратить богато з своєї краси через накопичене різьб і прикрас: нема там анї кавалочка нерізьбленої стїни, де би око могло спочити.

З більшим смаком декорована каплиця Кампянів, різьби її мають характер правдивого артизму. З великої подібности фасади тої каплиці з Волоською церквою автор догадуєть ся, що до її архитектонїчної части причинив ся Павло Римлянин. В декорацийній части працював вище згаданий Ян Пфістер. Сему майстрови присьвячує автор богато місця: наводить інтересні біоґрафічні подробиці, з котрих виходить, що жив він довший час у Львові; йому належать памятники Острозьких в Тарнові і Сєнявских в Бережанах, утвори великого таланту. Що робив Пфістер у Львові — на певно не знати; здаєть ся, був автором памятників в костелї Домінїканів, а також в каплицях Кампянів і Боімів; в нїй визначає ся памятник Боімів, ориґінально задуманий: з самих декорацийних окрас. На консолях і картушах розкинені фіґури, що представляють членів родини Боімів; на серединї Матер Божа. Під той час Пфістер мав вже коло сїмдесять років, і тим більше требаб дивуватись творчости його таланту, що видно в тім памятнику по при деякі браки і вади.

З пізнїйших від Пфістера різьбарів (2-ої пол. XVII в.) автор підносить імена Ерлєнберґа і Прохенковича, Поляка, що різьбив памятник архиепископа львівського Тарновского уміщений в катедрї: твір не першорядний, але з слїдами таланту. Тут же автор згадує про різьбу з дерева. Одинокою памяткою такої різьби є престол, що був давнїйше в костелї Домінїканів у Львові, а тепер уміщений в церкві в Скнилові коло Львова; автором його мав би бути Ян Луг. Згадку про різьбу з дерева кінчить автор описом сталь в костелї Бернардинів, що по традициї монастирській вийшли з під долота кількох братчиків.

Автор кінчить свою розвідку деякими гіркими увагами: у Львові, „як і скрізь в Польщі“, архитектура і різьба були в руках чужоземців, Нїмців і Італїянців, від початку до кінця, і навить перейняти сїєї чужої штуки Поляки не потрафили; нїякої школи, традициї не лишило ся по них, і польський архитекторський підручник з середини XVII в. радить

hrushevsky.nbuv.gov.ua

шукати для будови чужоземця, бо „nasi Polacy byle zarobić na przepisie". Автор поясняє се браком в Польщі сильної міщанської верстви, бо шляхта помітувала штукою. Але ненароком се спостережене викликує иньші гадки: аджеж ся Польща, що не годна була навіть чомусь навчитись від чужоземців, котрих кликала для збудованя сих памяток культури, що по словам автора stoją na gruncie polskim (на Руси!) tylko w fizycznem tego słowa znaczeniu (с. 206), віндикує собі всякі можливі і неможливі права як раз за культурні заслуги на Руській землї?!

М. Г—а.

Н. И. Петровъ — Описаніе рукописныхъ собраній находящихся въ городѣ Кіевѣ, выпускъ II, Москва, 1897, ст. 294 (відбитка з Чтеній моск. істор. товариства).

Київські рукописні збірки, котрих описи публїкує проф. Петров, роблять сумне вражінє. Се якісь мізерні шматочки чогось, що колись, видно, було велике, живе і повне, се недогризки часу, річи, що їх або варварські руки не вспіли знищити, або загрібущі пазурі не вспіли чи не вважали потрібним розікрасти. Подумати собі, що бібліотека безмірно богатої Київо-Печерської Лаври має всего на все 415 рукописів і то майже всї з новійших часів і анї одної справдї цїнної, а натомісць не має майже нїчого того, що чинить її славу і повагу в історії: не має нїяких рукописних памяток таких дїячів і своїх архимандритів, як Плетенецький, Копистенський, Борецький, Могила, Галятовський! Подумати собі, що київський Золотоверхий Михайлівський манастир має також ледво 132 рукописів і також — з виємком двох-трьох — дуже невисокої вартости, що київська Десятинна церква, збудована Володимиром, має всего 3 рукописні книжки, а три иньші київські манастирі разом мають їх лише 26! А подумати рівночасно про величезні богацтва рукописних книг — не говорю вже в Публичній бібліотецї в Петербурзї або в Румянцівськім музеї в Москві, але хоч би тілько у гр. Уварова, що закупив був рукописну збірку купця Царского, котрий з приватних засобів в першій половинї нашого віку зібрав був звиш 800 томів рукописів, а між ними певно добру половину українсько-руських! Певна річ, ми й так повинні дякувати долї, що ті рукописи сяк чи так позбирано і заховано від затрати, бо кількож то їх попропадало і пропадає ще й доси в нетямущих руках!

Виданий тому рік другий зошит опису д. Петрова подає описи рукописних збірок Київо-Печерської Лаври, київських манастирів Золотоверхо-Михайлівського, Пустинно-Миколаївського, Видубицького і жіночого Флорівського і Десятинної церкви. Всїх рукописів описано в сьому томі 576. В передмові автор зазначує, що деякі київські манастирі, в тім числї

hrushevsky.nbuv.gov.ua